

Gazda József, a Magyar Örökség éltetője

A Kárpát-medencei magyarság délkeleti szögletében élő Gazda József azok közé a régi vágású, ízig-vérig pedagógusi vénával rendelkező tanáremberek közé tartozik, akik nem hivatalnokként dolgoznak, és nem elsősorban kenyérkereső foglalkozásnak tekintik a tanárságot, hanem mint a régi tanító rendhez tartozó szerzetesek legjobbjai, a szó legnemesebb értelmében vett – Karácsony Sándoréhoz, Németh Lászlóéhoz hasonlítható – szolgálatként élik meg ezt a szolgálatot. Olyan pedagógusok közé tehát, akik – Kodály szavaival – déli harangszókor nem dobják vissza a maltert a ládába, akik a legnehezebb körülmények között is megtalálják a módját, hogy vállalt községükért dolgozhassanak.

A Magyar Örökség-díjas Gazda József a történelem során értelmiségből, tanult emberekből mindig az átlagosnál jóval többet kibocsájtó Háromszéken termett. Mégpedig a visszatérők és a helyben maradók fajtájából való, s bizonyára nem véletlen, hogy erdélyi művészemberekről készült monográfiái főként azoknak állítanak emléket, akik munkásságukon kívül leginkább a hazatérésben és az otthonmaradásban mutatnak példát. Hiszen rá is illik, amit Tamási Áron mondott Nagy Imréről, a székelyek zsögödi festőjéről: „ő az, aki nem mászott ki abból a sorsból, ami neki rendeltetett.” Gazda József is bejárta a fél világot – vagy még többet is –, s megmaradt olyan tanárnak, aki egész népét akarja, mégpedig „nem középiskolás fokon taní-tani.”

Kitüntettünk 1936. április 8-án, a háromszéki Kézdivásárhelyen született, mégpedig kitűnő örökségű családban. Hiszen bátyja, László az eddigi legteljesebb moldvai csángó helytörténeti lexikon szerzője, Klári húga pedig néprajztudósként, többek között Szentimrei Judit moldvai csángók viseletére vonatkozó kutatásának folytatója. S ha ehhez még hozzáteszem, hogy felesége és szellemi társa, Olosz Ella kiváló iparművész volt, és ebből a házasságból számos nagyszerű szellemi teljesítményt nyújtó gyermek született, akkor azt hiszem nem túlzás, ha azt mondom, hogy Gazda József nem csak szellemi tekintetben valószínűleg meg, amit magyar örökségnek tarthatunk.

A középiskolát a sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégiumban, az egyetememet a kolozsvári Bolyai Tudományegyetemen végezte – mindkettőt szinte az utolsó pillanatban – 1953-ban és 1958-ban –, közvetlenül magyar nevük illetve magyar nyelvük megszüntetése előtt. Előbb Székelykocsárdon, majd a nagyenyedi Bethlen Gábor Kollégiumban, 1964-től már a kovásznai líceumban tanított, innen vonult nyugalomba mintegy 34 évi tanári szolgálat után, az 1990-es években. De Gazda József szolgáló élete során nem csupán tanárember volt, hanem megvalósította a tökéletes tanár-ideált, aki nemcsak az iskola, a kollégium falai között, hanem egész munkásságával, teljes életével a diákság, a település, a táj lakosságának, a népcsoportnak, melyből vétetett,

a nemzetnek az önismeretét szolgálja és ezáltal megmaradásának esélyeit növeli.

Munkássága sokrétű, mondhatni minden lehetséges műfajban keverte és igen sokban meg is találta a szolgálat lehetőségét. Diákokból álló művészegyüttesével 1975-től Erdélyszerte bemutatott egy-egy Tamási Áron színdarabot. A főleg falvakat látogató körutakon nemcsak maradó élményt szereztek a meglátogatott iskolák diákjainak, de az iskolai színjátás újraélesztését, kibontakozását is szolgálták. Több szerzőtársával közösen még az 1970-es években megírta az első rendszeres magyar irodalmi tankönyvet a líceumi iskolák I. osztálya számára, ami több kiadást is megért. Magyar Örökség ez is, hiszen valamikor a jobb tanárok nem arra hívatkoztak, hogy valamit azért nem tanítanak, mert nincsen tankönyv, hanem nekiláttak és megírták a hiányzó tankönyveket.

De nem csak az iskolák és kollégiumok falai között találta meg Gazda József a szolgálat, a közösségteremtés lehetőségét. Művészeti és művésztörténeti írásaiban, monográfiáiban az erdélyi, főképpen a székely alkotók – mint Gyárfás Jenő, Jakobovits Miklós, Mohy Sándor, Szolnay Sándor, Incze Sándor és Nagy Imre világának –, valamint a romániai magyar képzőművészek körében érvényesülő művészeti irányzatoknak jobb megismerésére és megismertetésére is törekedett.

Dél- és Nyugat-Európába, aztán a Közel-Keletre szervezett egy- vagy

maximum kétszemélyes tanulmányútjai, s a nyomokban készült úti-naplók, nemcsak a minden tekintetben fölkészült tanárember szemével látatják a felkeresett tájak művészetét, történelmét, jelenét, de az átélt és torokszorítóan izgalmas kalandok érdekesítővé is teszik ezeket az útleírásokat. Én magam abban a szerencsében részesültem, hogy némely utazásukról nem is a könyvekből, hanem előszóban értesülhettem, hiszen akkoriban nem is lehetett mindent leírni. Például mikor Indiából a „háborúba ájult” Afganisztánon keresztül – az alkalmi autóbuszok padlóján hasalva, mert az afgán szabadságharcosok minden „fehér ember”-re, oroszok vélt tüzet nyitottak, tértek – vagy jobb, ha úgy mondom – menekültek feleségével a Szovjetunióba. Mégpedig úgy, hogy a hajuk szála sem görbült, de hazatérésük után néhány héttel Moldvába indult, hogy csángó ismerőseik révén gyapjút vásároljon felesége szövőszéke számára, a mindig éber szekusok – saját hazájában – lefűlétek, s amit az afgán felkelők között megúszott, az Bákó megyében bekövetkezett – a sokoldalúan fejlett szocializmus legnagyobb dicsőségére.

A szociológia területén valósággal új műfajt teremtett Gazda József tanár úr. Ha valamiben, hát itt tökéletesen megvalósította a hagyomány, a magyar örökség őrzését, megörökítését, felmutatását. Tíz fejezetbe tagolta azt, amit a csángók szájával, beszédjével el akart mondani. Az első a szülőföldről és az itt élő csángó népről szól, majd egy olyan képzeletbeli ember életének szakaszait követi, aki a századdal egyidős: *gyermekkor* (az első világháborúig); a világháború; az *ifjúkor* (két világháború, vagyis „verekedés” között); második világháború; *felőttkor* (1945-1960); a *kollektivizálás*, vagyis a hagyományos életforma végleges szétzúzása; *öregkor* és a nyelv pusztulásának felgyorsulása; végül pedig elmúlás, a *halál*. Gazda József szándéka szerint a felépített anyag úgy áll össze, mintha „*A Csángó*” élte, szenvedte, dolgozta, kínlódta volna végig ezt a századnyi időt, mintha maga a sok-sok egyénből álló „csángó nép” öntötte volna – a szerző közreműködésével – szavakba, mondatokba, végérhetetlenül hömpölygő történetbe

sok évszázados szenvedését, mert végre akadt valaki, aki meghallgatta, keserves sorsát magnetofonszalagra vette, értő kézzel és velük érző szívvel egységes szöveggé formálta. Ez adja a könyv művészi értékét. Emellett számottevő történeti, szociográfiai és néprajzi anyagot találunk benne elszórva, feloldva az életsorsokban, néhány mondatos adalék vagy több bekezdésnyi leírás formájában. Nem kevesebb, mint harminc faluból szólanak meg az „adatközlők”, s a gyűjtő valóságos bravúrja, hogy olyan településekről is hozott magyar szót, ahol már úgy tudtuk, szinte teljesen kiveszett a magyar beszéd, mint Gheráies-ti (Bírófalva), Jugán vagy Nádas.

A néprajzkutatás szerencséjére Gazda József rendkívül korrekt módon adatolja a közölt anyagot. Noha az összhatás kedvéért elsősorban szociográfiai szempontokat követve rakja egymásra és egymás mellé a különböző helyekről, településekről és korosztályoktól szerzett anyagot, de a kódolt betűjelek alapján pontosan visszakereshető a Névjegyzékben, hogy honnan való az adat, kitől gyűjtötte a szerző, s hány esztendő az illető. Gazda József tehát leküzdötte műfajának veszélyét: műve egyszerre mondható a csángó magyarok sorsát bemutató, hatalmas ívelésű, megrázó és felrázó szociográfiai munkának és gondosan adatolt, jelentős néprajzi ismeretanyagot nyújtó tanulmánynak.

A magyar örökség számontartásának és összegyűjtésének vágyától hajtva, a csángóknál jól bevált módszert alkalmazta aztán a Kárpát-medencében szétszabdalt és a nagyvilágban szétszóródott magyarság sorsának számbavételére, amit *Az istennel még magyarul beszélgetünk*, valamint *A Harmadik ág: magyarok a szétszóratottságban* címmel, félszáz ország anyaga alapján készült könyv.

Gazda József váltott fegyverekkel és váltott lovakkal törekszik a magyar örökség védelmére és átélésére. Ahová nincs módja elmenni, elutazni, onnan elhívja a témát, az embereket.

Így tett, amikor a kovásznai szívkházban, reumakórházban gyógyulást kereső erdélyi, moldvai betegeket cserkészte be, bírta szóra, ily módon rendkívül hatékony módját eszelve ki s alkalmazva a szociográfiai anyaggyűjtésnek. Ami így leírva, elmondva talán roppant egyszerűnek tűnik, de megvalósításához nagy szüksége volt arra az utánozhatatlan képességre, amivel Gazda József tanár úr szinte minden embert magával tud ragadni, föl tud lelkesíteni, legyen az egyetemi tanár, vagy éppen iskolázatlan parasztember, aki a maga hagyományos kultúrájában mindennek mestere. Csupán az szükséges, hogy az illetőben meglegyen az örökség iránti tisztelet és rezonáljon Gazda Józsefnek a magyar örökség átadása iránti elkötelezettségével.

Ezzel a titokzatos képességgel, vagy nevezzük nevén: *szakmai és emberi hitelességgel* szervezi Gazda József a kovásznai Kőrösi Csoma Egyesület évenkénti tudományos konferenciáját, ahol 50-60, vagy talán annál is több olyan tudós, amatőr kutató, vagy éppen laikus érdeklődő gyűlik össze, akiket érdekelnek a Kőrösi Csoma Sándor nevéhez kötődő értékek és egyáltalában az az értékrend, ami Kőrösi Csomát olyan teljesítményekre sarkallt, aminek oldalága, a kitzűtött céltól talán messzebb eső területe is az egész világ tudományos érdeklődését felkeltette, elismerését kiváltotta, nekünk magyaroknak pedig olyan példamutató erőfeszítésre és eredményre mutat példát, amire mindmáig hivatkozhatunk, mindmáig erőt meríthetünk.

Úgy érzem, s kérem Önöket, engedjék magukban megfogalmazódní, megérlelődni azt a meggyőződést, hogy Gazda József Magyar Örökség-díjában benne van a kovásznai iskolák, a székellyöldi művészek – beleértve természetesen Olosz Ellát –, a moldvai csángómagyarok és Kőrösi Csoma Sándor magyar örökséget jelentő, magyar örökséget őrző és gyarapító munkásságának elismerése is.

HALÁSZ PÉTER (1939) néprajzkutató végzettsége szerint agrármérnök, de a néprajzkutatást már az egyetemen elkezdte. 2010-ben Gyimesközéppokra költözött pusztainai származású feleségével, így közelebb került ahhoz a magyar népcsoporthoz és tájhoz, mely közel áll szívéhez.